

עלון 105 – כסלו 1 תשפ"ב עלון שומעי לקחו של מורנו הרב יואל שורץ שליט"א שמירת איכות הסביבה או דאגה לעולם?

המפעלים הורג בשנה יותר מכל תאונות הדרכים ופיגועי מחבלים יחד!

על כן מצאנו לנכון להביא את השקפת התורה כמו שרבותינו לימדונו, וגם לבאר חשיבות כל עניין בעולמו של הקב"ה אפילו בקבוק אחד שאפשר למחזר, לא לזלזל ולקחת אותו למיחזור.

על חיוב שמירת איכות הסביבה דרשו הקדמונים מפרשי התורה את הכתוב (בראשית ב טו) "ויקח ה' א-להים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" שפשוטו של מקרא הוא לשמור את הגן מטינוף החיות. ובמדרש מסופר שה' נטל את אדם הראשון ואמר לו: ראה עולמי כמה נאה ומשובח הוא, תן דעתך שלא תקלקל מעשיך ותקלקל את עולמי. אפילו את נוי העיר אין לקלקל כמבואר במצוות עשיית מגרש סביב לערי הלויים, והקצאת שטח לחיילים לעשיית צרכים כך יישמר ניקיון המחנה. ועל שמירת כל דבר שאפשר להשתמש בו אמרו (יבמות יא): לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם.

היחס לדברים הקטנים

מלבד זאת, ישנו ענין חשוב מאוד בכל היחס של אדם לחיים ומאורעותיהם, על האדם יש לייחס חשיבות לכל דבר ולו הדבר הקטן ביותר, ההפרש בין דבר רגיל לדבר מיוחד הוא בדברים קטנים, למשל, ההבדל בין צייר רגיל לצייר מומחה הוא בפרטים הקטנים, זכורני לפני שנים רבות היה לי תלמיד בעל תשובה, שהתמחה בציור דיוקנאות, וביקש ממני לצייר את אחד מילדי, ואכן הוא בא וצייר אותנו, ראיתי שהוא ממשיך עוד הרבה לאחר שהציור היה גמור, והוא הסביר לי שעיקר ההצלחה היא בנקודות הקטנות, בגימורים, בזה המומחיות הגדולה והשלמות, גם ברוחניות זה כך, אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים למאה ואחת, הגדלות היא בשאיפה לשלמות בכל פרט, רבי עקיבא לימד אותנו, שמים שחקו אבנים, הטיפה הראשונה היא אמנם לא ניכרת כלום אבל טיפה ועוד טיפה משפיעה למרות שהיא קטנה מאוד. בני אדם נוטים לזלזל בפרטים קטנים ולייחס חשיבות רק לדברים גדולים ומשמעותיים, וזה דבר שגורם להם לחסרון בכל שלימות עבודת ה' שלהם ובהתנהגותם. מורי ורבי רבי גדליה אייזמן היה מחנך אותנו תמיד לדבר זה, והיה מצטט את דברי ספר הערוך (ערך חמרא, מובא בגליון הש"ס לגרעק"א בנדה לא, א) (בראשית מט יד) "וישכר המור גרם רבין בין המשפטים", שם חמור גרם לו ליששכר, כשחזר יעקב מן השדה נהק החמור ושמעה לאה ויצאה לקראתו וקראתו. ופירש ר' גדליה, מה בא יעקב ללמד בכך, אלא, שיעקב אבינו רצה ללמד כי כל דבר בעולם יכול להביא לידי תוצאות גדולות, ואפילו לנעירת חמור ישנה חשיבות, שהרי שבט התורה בא לעולם דרך זו. חז"ל מספרים, (בראשית רבה, פרשת בראשית פרשה י) על רבי יצחק בר אלעזר שטייל ליד הים בקיסרי ראה שם קולית (עצם) אחת, והטמין אותה ושוב ראה שהתגלתה, וכך עשה שוב, ושוב התגלתה, אמר: "זאת מוכנת לעשות שליחותה", עבר שם שליח אחד ונכשל בה ונפל ומת, בדק ומצא שהיו אצלו כתבים רעים על יהודי קיסרי, הרי חז"ל מחנכים, כי לכל דבר ולו הקטן ביותר יש לו משמעות ותפקיד, וכמאמר חז"ל באבות (ד, ג) "אין לך דבר שאין לו מקום". הדבר אמור גם ביחס להתבוננות לכל מאורע בעולם ובחיי האדם ולו הקטן ביותר, וכן ביחס למעשי האדם, לשים לב לכל פרט קטן ולתת חשיבות גדולה לכל פרט. לכן, מחזור כלי חד פעמי הנראה כדבר קטן וחסר משמעות, הוא חינוך טוב

דבר המערכת

עלון זה מהווה כהמשך לחשבון הנפש שהתחלנו בו בעלון הקודם עקב הגזרות על הכלים החד פעמיים. תפילתנו, שנתינת הדעת על נושא חשוב זה יסייע לנו להבין את המסר האלוקי שמאחורי המאורעות האלו. ולבני התורה בפרט יש חיוב להיזהר בענייני העולם, כלשון חז"ל (מו"ק ו') ש"צורבא דרבנן כל מילי דמתא עליה רמיא", בפרט שעיקר הגזירה מכוון אליהם, ונאמר אם אין קמח אין תורה, כי קיום העולם הכרחי לתורה.

המערכת

לעילוי נשמת הרב תנחום מאיר בן משה מתתיהו כהן ז"ל תלמיד רבנו משיבת איתרי

גזירת החד פעמי כקריאה אלוקית לנו לשמירה על הבריאה

כבר דברנו (ראה גליון 104) על גזירת החד פעמי כקריאה אלוקית להזהר מהשחתת העולם, כאשר דברתי עם אברך תלמיד חכם על הדברים, הוא התקשה לקבל שבגזרות האלו יש יותר מאשר מלחמת עמלק בלומדי התורה.

נציגי היהדות החרדית בכנסת אולי טעו כאשר בזמן שחוקקו את חוק הפקדון על בקבוקי שתיה הוציאו מהכלל את הבקבוקים הגדולים, (כוונתם היתה לסייע, משום שהשימוש בהם הוא בעיקר למשפחות ברוכות ילדים, אשר רובם חרדים לחסוך להם הוצאות), הדבר גורם שישנם שומרי תורה ומצוות שהבינו מכך כי נושא שמירת טובת העולם אינו חשוב דיו, שהרי הבקבוקים האלו עלולים להזיק לעולם אם לא ימוחזרו.

"שמירת איכות הסביבה" או דאגה לעולם?

נראה כי אחת הסיבות שבני תורה לא מתעניינים בדבר זה, משום שהמקצוע מכונה "איכות הסביבה", שם זה אינו מביא בן תורה להתעניין בנושא כזה, שהרי דרכה של תורה היא פת במלח ולא דאגות לאיכות הסביבה, שנדמה שזה רק ענין למבקשי נוחות והבלי עולם הזה. נדמה שזו אחת הסיבות שגרמו נזק של הבנה נכונה בנוקי שכנים, שפרק שלם בש"ס – פרק לא יחפור בבבא בתרא, מוקדש לזה. וכן לאי הבנה שאיכות הסביבה באמת כולל שמירת קיום העולם, ולא רק ענייני נוחות או יופי המקום, אף שהתורה עסקה בזה בכמה מצוות, כמו ניקיון מחנות צבא לגבי ייחוד מקום לעשיית הצרכים (לפי ספר החינוך), וענין המגרש סביב לערי הלויים שהוא בשביל נוי העיר, ואיסורים רבים נוספים, כמו לפני עיוור לא תתן מכשול, שכולל איסור עשיית דבר שיכול להזיק לבני אדם, בל תשחית, ואהבת לרעך כמוך, לא תשים דמים בביתך, כבוד ארץ ישראל ועוד. הייתי נוכח כאשר מרביץ תורה לעג לפני תלמידיו על חברי כנסת שטרחו לחוקק חוקים לטובת איכות הסביבה. כמה בני תורה הודו כי למרות שמתקן המיחזור נמצא ליד בור האשפה אינם מפרידים את הראוי למיחזור ומשליכים הכל לתוך האשפה.

בימינו חשיבות הבנת הענין הכרחית מאוד, כי השימוש הגובר בתעשייה גרם להרעלת נהרות, הפיח הנפלט מארובות

והפנוי אשר במוגשם, הנה להיות תמונת המרובע יותר רחוקה מלהדמות אל העגולה שהיא התמונה הטבעית מן המשושה לא בנאוה ממנו, וכל זה נמצא לדבורה מצד היותה פעל האל יתברך, שראוי שימצא בה יתרון מזה הצד על מה שיגזור טבע חמרה, וזהו הנעימות אשר מצד הפועל הנמצא בפעולות הא- להיות".

בתוך הכוורת: חלות הדבש: מטרתן בשביל אכסון הדבש בזמן החורף שאין פריחה של פרחים, והן עשויות משעווה [דונג] שהדבורים מייצרות בגופן, ועשויות בצורת משושה שהיא הצורה המאפשרת ניצול מירבי של השטח.

ישנם דברים נוספים המשמשים את האדם מלבד הדבש, כמו הדונג, מזון מלכות, פרופוליס, פולן.

פרופוליס: חומר הנאסף משרף עצים ומשמש כתרופה טבעית למניעת מחלות במקום אנטיביוטיקה.

אבקנים (פולן): חומר הנלקט מהצמחים, משמש הן כמאכל לדבורים בתחילת חייהם והן לבני אדם, בעיקר לצמחונים שאינם ניזונים מחלבון מהחי.

מזון מלכות: הדבורים מייצרים אותו מגופן הוא בעל ריכוז גבוה של ויטמינים להאכלת המלכות ואינו ראוי למאכל אדם, בשונה מהדבש ומשמש לטיפול העור ולמאכל כשהוא מעורב בדבש.

תפקידי הדבורה: עקיצת דבורה: הדבורים מחולקים בתפקידים, ישנן העוסקות בייצור הדבש, וישנן האחראיות לשמור על המלכה ולפרנס אותה, ועל שאר הדבורים, לכן יש להן גם עוקץ לתקוף אויב, אולם הדבורה העוקצת משלמת בחייה כי העוקץ בסופו יש לו בליטה המונעת להוציא את העוקץ והוא ניתק מגופה וגורם למותה, ויש מפרשים שזו כוונת התורה בפרשת דברים (א, מד) "וַיֵּצֵא הָאֱלֹהִים הַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶן הַהוּא לְקִרְאֹתְכֶם וַיְרַדְפוּ אֶתְכֶם בְּאֲשֶׁר תַּעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים וַיִּכְתּוּ אֶתְכֶם בְּשִׁעִיר עֵד הַרְמָה", שהמעפילים הוכו כדבורים, שאלו שפגעו בהם נענשו ומתו כמו הדבורים העוקצות.

(אגב, במדרש מסופר שבסודם מרחו את הדבש על בת לוט שהאכילה לעני, והדבורים עקצו אותה. והדבר תמוה, וכי משום שיש עליה דבש זה סיבה שיעקצו אותה? הרי דבורות לא עוקצות סתם שהרי הן מתות מזה, ואולי היה זה אחר שניסתה לסלקם?).

הדבש

דבורה ודבש שניהם מתחילים בדב אולי משורש זב, שהדבש זב מהחלות.

הדבש מקורו בצוף שבפרחים שהדבורה אוספת אותו בקיבתה, וכבר שם נעשה חלק מהפיכת הצוף לדבש על ידי אנזימים, ובכוורת נמסר הצוף לדבורים המאיידיים את המים שבצוף על ידי נפנוף בכנפיהן, וכאשר הצוף הופך לדבש מאכסנים אותו בתא בחלות הדבש וחותרמים אותו בשעווה.

הדבש מכיל מרכיבים חשובים בתזונת האדם, ובכל זאת קיבת תינוק עד שנה אינה מסוגלת לעכל אותו, והיא מסוכנת לו. גם ריבוי אכילת דבש מזיקה, כבר אמר שלמה (משלי כה, טז) דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו".

לדבש ישנה תכונה מענינת מאוד, מחד, אם נופל לתוכו דבר הוא מתעכל ונהפך לדבש, (ידוע "דבר חכמה" מרבי יונתן אייבשיץ' בצעירותו שנשאל על חרק שנפל לדבש מה דין הדבש, וכתב לשואלים: "פרשנו רעבתן שבדבש נתבער ונשרף"). משפט זה נקרא גם מסופו לתחילתו) ומאידך הוא גם חומר משמר, כמו שהורדוס הטמין בדבש את גופת אשתו (בבא בתרא

לחיי האדם להתרגל לשים לב ולתת חשיבות לכל פרט בחיי האדם ובעבודת ה' שלו.

נפלאות הבריאה הדבורים והדבש [והצרעה]

לדבורה יש חשיבות גדולה מאוד, זאת משום, שבנוסף לאיסוף הצוף ועשיית הדבש היא גם מלקטת את אבקת הפרחים, ומעבירה אותם אל הצמחים וזה מסייע להם בצמיחה, הדבורה עוזרת בזה הרבה יותר משאר החרקים הבאים למצוץ את הצוף ורק דרך אגב מאבקים את הצמחים, הדבורה כאמור מאספת לא רק צוף אלא גם את האבקנים. ומאכילה את צאצאיה בהם, כשהם מעורבים בדבש (וזה מכונה לחם דבורים) וכך הפרחים מתאבקים. (תהליך האיבוק הוא כמו שיש זכר ונקיבה בחי כך יש גם בצומח זכר ונקבה, הזכר הם האבקנים והצמח הוא הנקבה - מקבל את האבקה ומזה נוצרים הפירות).

הדבורה היא המאבקת הגדולה בטבע, ובחממות שאין דבורים משתמשים במתקן שנקרא דבורה אלקטרונית שהוא פועל את פעולת הדבורים בזעזועים שגורמים לאבקה להתפזר ולאבק את הצמחים.

לכן ה' חנן אותה בראייה מיוחדת שהיא רואה צבעים שיצור אחר לא מסוגל לראותם, וזה כדי למצוא את הפרחים, וגם יש לה שפה מיוחדת - שפת הריקוד שהיא מודיעה באופן זה לחברותיה איפה יש מזון: צוף ואבקנים.

בשנים האחרונות הרבה כוורת נעזבות על ידי הדבורים, וישנן פחות כוורת בעולם, דבר המדאיג מאד. אולי בלימוד הנושא למטרת הכרת חסדי ה' על חסד הדבורים נזכה שהדבר יחזור ויהיה כמות שהיה.

הדבורה: דבורת הדבש היא יצור כללי, לא זכר ולא נקבה. חיה רק כמה חודשים, היא עמלנית, וחרוצה, הזכרים חיים בסביבות יום אחד מפרים את המלכה ומתים.

ויש לדבורים מלכה המתקיימת לכמה שנים, תפקיד המלכה להטיל אלפי ביצים. שמהם באים דורות חדשים של הדבורים.

הכוורת. כוורת הדבש והחלות שבתוכה הן יצירות מופלאות. כשהדבורים עושים את הכוורת בטבע עשו היכן שמצאו מקום מסתר מפגעי הטבע, כמו חור בעץ או בנקיקי סלעים, ואף בגוויית אריה ששסע שמשון שופט ישראל (שופטים יד ה', ח') וַיִּשְׁפְּעֵהוּ... עֲדַת דְּבוֹרִים בְּנֵיית הָאֲרִיָּה וְדָבְשׁ". בעבר היה מבנה הכוורת מעשה אדם עגול מבחוץ, (כמוש"כ רש"י בשבת ח, א) כנראה מהשפעת מבנה המכיל את הדבש המשושה הקרוב לעגול! והיום כשעושים כוורת מעשה ידי אדם עושים כוורת מרובעת. ובתוכה מבנים המתאימים לגידול הדבורים ויצירת הדבש.

חלות הדבש: בפנים הכוורת חלות הדבש הם בצורת משושה, וזה מפלאי הבריאה, כמו שכותב בעל העקרים בהקדמתו לספרו: "יכאלו תאמר שאף על פי שאין מדרך הדבורה כפי טבע חומרה שימצא בה ההבנה לבנות הבתים ההם מהשעווה שהדבש כנוס בתוכה בתמונת הששיות, להיות הפועל מבחר הפועלים נתן בה הבנה לבנותם בתמונה הזאת, להיותה דומה לעגולה שהיא התמונה הטבעית, ויש לה יתרון עליה, שבתמונת הששיות יתמלא כל השטח והפנוי אשר במוגשם ממשושים סמוכים זה לזה כדי שלא יישאר מקום פנוי וריקים ביניהם, מה שאין כן בעגולה, שאם יעשו הבתים עגולות כדמות אסטוא"נה (=עמודים עגולים) סמוכות זו לזו יישאר מקום רב ביניהם שלא יקבלו תועלת ממנו, לפיכך בנאום בתמונת הששיות ולא עשאו מעוגלים, גם לא בנאום מרובעים, כי אף על פי שבסמיכת בתים מרובעים זה לזה יתמלא כל השטח

מקום לאוסרו משום שעושים את התערובת הזו במיוחד בשביל יהודים אסור כדן ביטול איסור לכתחילה. אבל במקרה שגוי עושה מזון זה לעצמו היה מקום להתיר. אבל בספר אנציקלופדיה לכשרות המזון (חלק מזון מהחי עמ' קפ"ד) הביא מדברי הגאון רבי אליעזר בריזל לאסור משום שהוא היסוד והמעמד של כל המאכל ולכן אסור. אמנם יש לחלק ולהתיר כי אין הוא אסור בעצמו כיוון שאינו ראוי לאכילה כשלעצמו.

מנהגים באכילת דבש: נהגו בראש השנה לטבול תפוח בדבש, ופרוסת המוציא בדבש ויש נוהגים כן כל ימים נוראים. וזה לסימן טוב שתהיה השנה מתוקה כדבש. בחג השבועות נהגו ישראל לאכול מאכלי חלב ודבש, וכמה טעמים נאמרו בזה, ובמשנה ברורה מביא מהכלבו שזה רמז לתורה המתוקה, ככתוב: "לֶפֶת הַתְּפֹאֶנֶה שִׁפְתֹתֶיךָ פִּלֵּה דְבַשׁ וְחֶלֶב תִּהְיֶה לֶשׁ וְנֶגְדָה יְרִיחָהּ שְׁלֹמֹתֶיךָ פְּרִיחָה לְבָנוֹן" (שיר השירים ד' יא), והנה הדבש נעשה על ידי ליקוט הצוף מהפרחים והחלב מגוף הבהמה, וזה מלמד מה שאמרו רבותינו על הכתוב (משלי ה' טו) "שִׁתְּהָ מַיִם מְבוֹרָךְ וְנִזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךְ", בתחילה אדם לומד מאחרים כמו שאת הבור צריך למלא מים, ואחרי כן הוא מחדש מעצמו שנעשה כבאר הנובעת מעצמה, כך ענין התורה שלומדים מרב נמשל לדבש, ותורה שאדם מחדש מעצמו נמשלה לחלב, ובשבועות זוכים לשפע התורה שמכוחו יזכה האדם לכל השנה כולה, וגם דבש אינו רק צוף הפרחים אלא בתוספת מה שהדבורה עבדה אותו וכך נהפך לדבש, ללמד שאדם הלומד תורה צריך להיות תמיד שומע ומוסיף וכן נאמר (תהלים א' ב') "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' הִפְצִי" ולאחר מכן "וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה".

בהלכות תולעים אמרו רבותינו כלל: כל דבר שאין בו עצם אינו מתקיים יותר משנה, (ולכן דבר שעבר עליו שנה בתלוש מותר לאכול אפילו היו בו תולעים אם לא נוצרו תולעים חדשות). והכלל האמור צ"ע בגלל המציאות שלפי הידוע כיום מלכת הדבורים חיה יותר משנה).

תולעים בדבש

הדבש המשווק בארץ בדרך כלל אין מצויים בו שרצים, דבש ממשקים פרטיים המשווק בתנאים פרימיטיביים יש לחממו ולסננו מנמלים ומאברי דבורים. דבש טבעוני - בדבש הנמכר בחנויות למוצרים טבעיים מצוי שיש בו חתיכות חומות וספק אם הן אברי דבורים אם מתברר שזה חלקי דבורים יש לשאול למורה הוראה. (ראה יו"ד סי' ק"ד סע' ג ובט"ז שם סק"א לענין כשמכירין האיבר ואי אפשר לבררו משום שנתרסק בתוך המאכל).

הגמרא אומרת שדבש מתקלקל "דבש והדביש" וראוי רק לריפוי מכה של בעלי חיים, הדבש בזמננו כמעט ולא מצוי שמתקלקל, רק מתקשה ונהיה גוש, אולי זה משום שבזמננו הנוזלים בצוף לא התאיידו לגמרי כמו בדבש שלנו.

בכוורת כאשר נולדת מלכה חדשה היא יוצאת מהקן יחד עם נחיל דבורים ליצור כוורת חדשה, הכוורנים עושים מאמצים רבים לשמור את הנחיל הזה לעצמם, היתה תקנה הלכה למעשה שאם הנחיל הזה התיישב על ענף של אדם אחר שמותר לקצוץ את הענף ורק ישלם לבעל האילן דמי הפסדו.

שלמה המלך ממשיל דברים רבים על הדבש, (משלי כה טז) "דְּבַשׁ מִצְאָתָהּ - אֶכֶל דִּבְרֶה, פֶּן תִּשְׁבַּעְנֵנוּ וְהִקְאֵתוּ" אמנם הדבר נכון גם כפשוטו וישנם עדויות על כאלו שהגזימו באכילת דבש וסבלו קשות מכאבי בטן ותופעות נוספות. כמו כן יש משל קדום "משל העכביש והדבורה", ואנו נוסיף למשל גם את הנמלה, וזה המשל: העכביש יוצר מעצמו אך התוצרת שלו היא דלה - רק קורים, הדבורה מלקטת מבחוץ והיא מלקטת צוף פרחים ההופך להיות דבש, כך הלומד את חכמתם של האחרים ומלקט מהם הוא כדבורה המפיקה דבש.

ג, ואת גופת אלכסנדר שמת בפרס מרחו בדבש כדי להעבירו לקבורה בארצו. גם החונטים המצרים השתמשו בדבש. (יש המחלקים בין דברים שלמים הנופלים לתוכו שהדבש משמר אותם לבין דברים חתוכים שהדבש מעכל אותם, וצ"ע בזה למעשה).

רדיית הדבש: הכוורן יש לו מלבוש מיוחד בצורת כובע עם רשת סביבו, בשביל להגן מעקיצות הדבורה. הדרך הטובה לרדייה היא כשהדבורים לא בפעולה, עושים שריפה בסמוך לכוורת ואז הם חוששים שלא ימצא צוף והם בולעות דבש כמזון בעת חסרון צוף כמלוא יכולתם ואז הם אינם מסוגלות לזוז. כך מוציאים את הדבש בלי חשש.

סחיטת הדבש מהחלות על ידי צנטריפוגה (=סרכות), מתקן להפרדת חומרים) הדבש מתגבש והופך למוצק בקור וניתן להחזיר אותו לנוזל על ידי חימום.

הדבש ביהדות

בסוטה (מח, ב) מבואר (לדעת רבי יהושע בן לוי) שהיה מין דבש משובח ביותר בשם "נופת צופים" ומאז החורבן הוא בטל.

בעבר כל דבר מתוק היה מכונה דבש, והתורה אמרה "כֹּל הַמִּנְהֶגֶה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תַעֲשֶׂה הַמִּין כִּי כֹל אֲשֶׁר יִכָּל דְּבַשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁה לֵה'". (ויקרא ב, יא) לכן אין להקריב על המזבח שום דבר מתוק. אמנם, על הפסוק "ארץ זבת חלב ודבש", קיבלו רבותינו שהכוונה לדבש תמר שהוא מתוק.

דבש דבורים (ולא דבש תמרים) נחשב למשקה המקבל טומאה ומכשיר אוכלים לקבל טומאה. והוא בכלל שבעת המשקים שסימנם י"ד שח"ט ד"ם ושכשהוא מגובש דינו כאוכל ולא כמשקה.

היתר הדבש באכילה. הדבש מותר באכילה, ומוזכר בנביאים ששמשון ויונתן בן שאול אכלו ממנו, ואף שלמה אמר (משלי כה טז) "דְּבַשׁ מִצְאָתָהּ - אֶכֶל דִּבְרֶה, פֶּן תִּשְׁבַּעְנֵנוּ וְהִקְאֵתוּ", ואף שזה משל לסודות התורה, אין מקרא יוצא מידי פשוטו. בבכורות (ז, ב) מבואר ההיתר, למרות שהדבש הוא יוצא מן הטמא, "פני מה אמרו דבש דבורים מותר מפני שמכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן". ובהמשך הגמרא מביאה דעת ר' יעקב שההיתר נלמד מפסוק (ויקרא יא' כא) "אֲף אֶת זֶה תֹאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַחַיִּי עַל־אֲרְבַּע אַשֶׁר עַל־הָאָרֶץ", זה אתה אוכל ואי אתה אוכל שרץ עוף טמא, ומקשה הגמרא: שרץ עוף טמא בהדיא כתיב: אלא שרץ עוף טמא אי אתה אוכל אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משרץ ואיזה זה, זה דבש דבורים".

סיבת ההיתר, כי הוא בעיקר אוסף של צוף, בכל זאת גם בשמיטה אין דינו כירק לגבי איסור ספיחין, ולמרות שהוא נעשה על ידי תוספת אנזימים שהם מגוף הדבורה, זאת משם שאנזימים עצמם אינם ראויים למאכל.

מזון מלכות: (מכונה גם "טוני רויאל" או "רויאל גילי") הוא מזון שנועד למלכת הדבורים ויש האוכלים אותו בגלל הוויסטינים הרבים שבו. והנה דבש הדבורים מיוצר בעיקרו מצוף הנלקט מפרחים ובעיבוד הדבורים בתוספת זעירה מחומר המופרש מגופן, והבאנו מהגמרא (בכורות ז, ב) שדבש דבורים מותר באכילה אם משום שעיקרו בא מהצוף שאוספות הדבורים או משום גזירת הכתוב, אלא, שמזון המלכות שונה מהדבש בכך שאין עיקרו עשוי מצוף הפרחים, אלא מהפרשות מגוף הדבורים, ואם כן היה ראוי לאוסרו משום היוצא מן החי הטמא, שעל דבר זה אין לנו גזירת הכתוב להתיר? אמנם, היות ומזון זה טעמו מאד לא ערב לחיכו של האדם ועל כן מערבים אותו בתוך דבש, ואם כן יש מקום להתיר משום שהוא מיעוט המעורב בתוך דבש והוא רק נותן טעם לפגם בדבש ומשום כך בטל בדבש, אמנם, כיון שאין מבטלים איסור לכתחילה יש

עלון 105 - שמירת איכות הסביבה או דאגה לעולם? כסלו 1 תשפ"ו

חז"ל אמרו על רצונו של בלעם לברך את ישראל, משל אומרים לצרעה "לא מדובשך ולא מועקצך". (מובא ברש"י במדבר כב, יב) ויש גרסאות "לדבורה", ומסתבר שזה אמור בעיקר על צרעה שכאמור הדבש שלה גרוע ועוקצה מזיק יותר משל דבורה).

זכרון לראשונים: מזכרונותיו של רבינו בעל פה ובכתב מתוך ספריו הרבים.

פרק ראשון: מרן רבי יוסף שלמה כהנמן מפונביז' _ (א)

יצויין כי רבינו כתב לפני כעשרים שנה ספר שלם עליו בשם "הרב מפונביז'". זכיתי ללמוד בישיבת פונביז' בין השנים תשי"ח - תשכ"ב וזכיתי קצת לעמוד במחיצת הענק הזה. אהבת התורה שלו היתה מופלאה, תמיד כשחזר מחו"ל היה עומד ומנשק כל בחור שראה. הוא היה מדבר עם הבחורים על מושגים של גדלות בתורה, כמו כן היה חשוב לו מאוד שילמדו מהר ויספיקו הרבה, (הוא רצה שיספיקו קרוב לדרך ליום!), עם רא"ש ונמוקי יוסף, והרמב"ם הנוגעים לסוגיא). יש לציין שאז לא היו כמו היום סדרים שונים לעיון ובקיאיות) ואכן, כשהייתי בישיבה למדו מהר מאוד ביחס למה שלומדים כיום, (בחורף אחד הספיקו ביבמות עד דף פ"ב!) אני זוכר פעם אחת כשחזר מחו"ל אחרי זמן רב שלא היה בארץ וראה שלא הספיקו הרבה, הוא כינס אותנו הבחורים ליד הבימה, דפק עליה, ואמר: רבותי! פעם היו "עמי הארצים גדולים", מעתה יהיו לנו "גדולים עמי הארץ!", מחד הוא העריך מאוד את הבחורים בזמננו, ואחז שבאיכות ועומק הלימוד יש עליית הדורות, ואברכים מחדשים חידושים כמו גדולי האחרונים מדורות קודמים, אך בכמות, בהספק, לא מספיקים ולא משיגים הרבה. הוא הודיע אז שהוא מבטל לתקופה את אמירת ה-"חבורות" מהבחורים, בכדי שיוכלו להספיק יותר.

כשלמדנו בישיבה היה הרב מחנך ללמוד בדרך הלימוד של מרן הגרי"ז מבריסק, ללמוד את הסוגיה היטב, ואחרי כן ללמוד את הרמב"ם שנוגעים לסוגיא, ולדקדק בדבריו, ועל פי זה להבין כיצד הרמב"ם למד את הסוגיה.

הוא היה מוסר אחרי התפילה שיעורים בשולחן ערוך, בשיעורים אלו היה גם מכניס דברי מוסר וירא"ש, אני זוכר פירוש מענין שאמר, בהלכות ראש השנה (אורח חיים תקפ"א, ד) "מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה", שאל הרב למה לא נזכר "מתרחצים"? ואמר, שלשון מתרחצים משמע גם על רחיצה של הנאה, שמקדישים לה זמן, והרחיצה של ערב ר"ה צריכה להיות לנקיון הגוף, ככיבוס ולא כרחיצה של מרחץ... וזאת כדל הנצל כל רגע לתשובה ולתפילה.

המשך בגליון הבא אי"ה.

לעילוי נשמת **מישה בן תמרה ויצחק** ת.נ.צ.ב.ה.

תרומות והקדשות: 9446-052-718

s0527189446@gmail.com

***

ספרי רבנו על המדף:

1. "דבר חודש בחודשו" חלק א' ממספר 1 עד מספר 50 בכריכת ספר, 2. "דבר חודש בחודשו" חלק ב' ממספר 51 עד מספר 100 בכריכת ספר. 3. מהי חנוכה.

ניתן להשיג את הספרים בחנות "יש כיסוי" [סריגת שוורץ], מלכי ישראל 1, ירושלים טל' 02-5383955.

***

הודעה חשובה לבעלי פלאפון מפוקח: ניתן להתקשר למערכת בדוא"ל או בפלאפון ולקבל העלוניס לפלאפון.

***להערות והארות, ולקבלת העלון במייל ולתגובות: אש"ל – איגוד שומעי לקחו של רבינו: eeguds@gmail.com

אך יש להוסיף למשל גם את הנמלה, גם הנמלה מלקטת משל אחרים אך אין זה נעשה דבש, ולא רק משום שהיא אינה מלקטת צוף אלא גם משום שאת מה שהיא מלקטת אין היא מעבדת והוא נשאר כמות שהוא, לא כן הדבורה שמלקטת צוף וגם מעבדת אותו כך גם האדם אין די שילקט צוף משל אחרים אלא הוא צריך להיות שומע ומוסיף על מה שילקט משל אחרים.

הרואה דבורים בחלום

ראה דבורים בחלומי אויביו יהמו עליו. הרואה דבורים עוקצים אותו, בתורה לשמה (סי' תסג) מבאר שזה מורה שהחולם הוא פרנס שמתגאה על הציבור שלא לשם שמים או שמדבר דברים שאינם הגונים ויבדוק מהו הפתרון השייך אליו. ראה דבש מעורב בדבורים אויביו סובבים אותו.

הדונג (שאגב, כשר אף שיוצא מגוף הדבורה כיון שאינו ראוי לאכילה), עם זאת הוא נאכל באופן ייחודי לציפור מסוימת המצטרפת לשורה של בעלי חיים הניזונים רק ממין אחד (כמו: הגושארו שניזון רק מפרי התמר, ודוב הקואלה הניזון מעלי אקליפטוס לעוסים ועוד), הוא נוהג בצורה מופלאה כדי להשיג את מזונו, הוא משמיע נקישות לעורר את גירית הדבש (המכונה גם באבון) או אפילו את בני האדם - ילידי המקום, בכדי שירוקנו את הדבש מהכוורת, וכשהוא נוכח שהם באים בעקבותיו הוא מוביל אותם אל קיני הדבורים וכשהם מגיעים לשם הוא מחכה בסבלנות עד שירוקנו את החלות ואז הוא מתנפל על שירי הדונג של החלות, רק הוא יכול לעכל חומר זה על ידי שחיידקים המצויים בקיבתו מפרקים את הדונג ומכשירים אותו למאכל.

הצרעה

יש במשפחת הדבוראים מין הנקרא צרעה, יש לה כוורת הממוקמת לרוב באדמה ואמנם היא גם מייצרת דבש שמותר באכילה כדבש דבורים אך היא שונה בהרבה דברים מהדבורה.

הצרעה ניזונה לא רק מצוף אלא גם מחרקים, ולכן העוקץ שלה חלק כי היא משתמשת בו להרוג את מזונה, או לשתק חרק כדי להטיל את ביציה בו.

יש ביניהם צרעות מועילות שהן מחסלות חרקים מזיקים לחקלאות. ויש צרעות קטנטנות הגדלות בעץ התאנה הזכר, ומפרות את התאנה בעץ הנקבי ונבלעות בתוכה והתאנה מעכלת אותן, לכן אם לא רואים אותן התאנה מותרת באכילה.

ויש ביניהן המזיקות לחקלאות בהטלת ביציהן בצמחים, ויש שבגלל זו יוצרות עפצים בצמח לצורך הביצה שתפתח בצמח. ויש שמטילות את הביצים בתוך חרק שהן משתקות אותו ולא ממיתות אותו.

ויש שאף מסכנות בני אדם בעקיצתן, בגלל הארס החזק, ולא רק מי שהוא אלרגי לעקיצות דבורים מסתכן מארס זה, בארץ היא בעיקר הצרעה המזרחית. ואולי זו ממין הצרעה שליוותה את עם ישראל בכיבוש הארץ בזמן יהושע בן נון, ועזרה להם להשמיד את הכנעני. כנאמר (שמות כג, כח) "וְיִשְׁלַחְתִּי אֶת הַצְּרָעָה לְפָנֶיךָ וְגַרְשָׁה אֶת־הַחַיִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ", וביהושע (כד, יב) "וְאִשְׁלַח לְפָנֶיכֶם אֶת הַצְּרָעָה וְתִגְרַשׁ אֹתֶם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי לֹא בְּהַרְפֶּךָ וְלֹא בְּקִשְׁתְּךָ". וכן (בדברים ז, כ) "וְגַם אֶת הַצְּרָעָה יִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד אֲבֹד הַנְּשָׂאִים וְהַנְּסֻתָּיִם מִפְּנֵיךָ". כל האמור מראה על השוני העצום בין הדבורה והצרעה, למרות היותן ממשפחת הדבוראים. בעיקר בולט הדבר בטיפוח צאצאי הדבורה הזוכים לטיפול מפנק שכורת לעומת צאצאי הצרעה הבוקעים מעצמן במקום שהטילו אותן.